

مقاله پژوهشی: تبیین تهدیدات فرقه اهل حق با تأکید بر انشعاب نوظهور «مجمع

مشورتی فعالان مدنی یارسان»

مرتضی مختاری، سید محمد بنی هاشمی، عبدالرضا مظاهری^۳

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۹/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۵/۱۲

چکیده

با توجه به تغییر در ماهیت امنیت و تهدیدها در نظام بین‌الملل از دهه ۹۰ میلادی تاکنون و تحول از تهدیدهای سخت به تهدید نرم، جمهوری اسلامی نیز به خاطر ماهیت متمایز ایدئولوژیک، همواره در معرض این تهدیدها بوده است. فرقه‌ها به مثابه یک تهدید در جمهوری اسلامی بر ساخته شده و مدیریت آن ضروری است. جریان نوظهور «مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان»، گروهی نوپا بوده که در سال ۱۳۹۲ اعلام موجودیت می‌کند و ابعاد آن برای بسیاری از پژوهشگران و متولیان حاکمیت ناشناخته است. پرسش اساسی این است که مجمع چه تهدیدی برای جامعه اهل حق و حاکمیت اسلامی داشته و راهبرد مناسب رویارویی با آن کدام است؟ هدف این مقاله دستیابی به مؤلفه‌های تهدید انشعاب نوظهور مجمع در جمهوری اسلامی ایران است. روش تحقیق مورد استفاده، تحلیل مضمون بوده که برای استخراج مفاهیم و مقوله‌ها، از روش تحلیل موضوعی (کدگذاری باز) بهره گرفته شده است. از نتایج بارز این پژوهش می‌توان به پیوند مجمع با برخی از گروه‌های معاند سیاسی و قومی، مواجهه علنی و فشار به حاکمیت، طرح مطالبات غیرمنطقی و اتخاذ مواضع خصمانه که در مجموع تهدیدی امنیتی تلقی شده و همچنین تلاش برای تأثیرگذاری بر جامعه اهل حق و جایگزینی اقطاب و سادات سنتی در بطن فرقه اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها: فرقه، اهل حق و مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان.

۱. دانشجوی دکتری گروه ادیان و عرفان، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، babook10@gmail.com

۲. استادیار گروه ادیان و عرفان، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، seyedmohammadbanihashemi861@gmail.com

۳. استاد گروه ادیان و عرفان، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، mazaheri711@yahoo.com

مقدمه

مسئله «فرقه‌ها» یکی از مهم‌ترین منابع تعارض ایدئولوژیک به شمار می‌آید و این تعارض در نظام‌های سیاسی مبتنی بر ایدئولوژی کلیدی است. در نظام‌های عقیدتی، فرقه‌گرایان مبانی مشروعیت حکومت را هدف می‌گیرند. فرقه‌گرایی با دامن زدن به تضادها و خشونت، نقش مستقیمی در ایجاد بی‌ثباتی ایفا می‌کند. آن‌ها آموزه‌های اساسی دین را سلیقه‌ای تفسیر می‌کنند (پژوهش، ۱۳۹۳: ۲۸) که با دکترین دین حاکم (اسلام) تفاوت دارد (چشمه‌نور و پوریانی، ۱۳۹۳: ۵۹). مغزشویی، بازسازی فکری، کنترل ذهنی، سوءاستفاده سامانمند از نفوذ روانی و اجتماعی، کنترل رفتاری و مجاب‌سازی استثماری و تحمیلی از شیوه‌های مشترک آن‌ها است (سینگر، ۱۳۸۸، ترجمه خدابنده: ۸۳).

فرقه‌ها کارکرد انتظام دین را مختل می‌کنند، یکپارچگی عقیدتی را برهم می‌زنند، روی ثبات سیاسی اثر می‌گذارند، مشکلات امنیتی ایجاد می‌کنند و موجب گسترش خشونت می‌شوند. با افزایش خشونت، شاخص‌های بی‌ثباتی افزایش یافته، همبستگی اجتماعی، اجماع عمومی و مبانی مشروعیت حکومت تضعیف می‌شود که در این صورت فرقه‌ها تهدید بوده و مدیریشان ضروری است. در بحث از هر فرقه، ابتدا چگونگی پیدایش آن مطرح می‌شود (برنجکار، ۱۳۷۸: ۱۳).

«اهل حق» یکی از فرقه‌های قدیمی است که در این مقاله به جریان سنتی و انشعاب اخیرش اشاره خواهد شد. آنان در طول حیات خود زندگی مسالمت‌آمیزی داشته و برخی که دور از مراکز اصلی خویش بوده‌اند، در اثر معاشرت مردم، پیرو آیین جعفری گشته‌اند (خواجه‌الدین، ۱۳۶۲: ۱۰). به طوری که عده‌ای آن‌ها را جزو شیعیان محسوب می‌کنند. «مراسم آیینی مشترک با شیعیان داریم و شهید تقدیم مملکت کرده‌ایم» (مصاحبه: حسین‌زاده، ۱۳۹۶/۱۰/۱۵). «ما با شیعیان وصلت کرده‌ایم و داماد من شیعه است» (مصاحبه: مشعشی، ۱۳۹۶/۵/۷). «حتی در اربعین امسال، بسیاری اهل حق قصر شیرین، درب منازل خود را به روی زوار حسینی گشودند» (مصاحبه: حسنی، ۱۳۹۷/۱۲/۱۸).

این جامعه آرام، سال ۱۳۹۲ آستان تحرکاتی کم سابقه و خلق جریانی درون گروهی به نام «مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان» گردید و در حد فاصل چند ماه، سه نفر را به کام مرگ کشاند، در حالی که بزرگان فرقه، رضایتی به آن نداشتند. «رهبران ما تأکید دارند که اهل حق حتی نباید آزارش به مورچه هم برسد» (مصاحبه: پرچم، ۱۳۹۶/۱۰/۱۴).

خودسوزی چند عنصر اهل حق، بهانه مناسبی برای ابراز وجود افراطیون بود که توانست توجه بخشی از فرقه را که به سمت اقطاب و سادات بود، تحت تأثیر قرار دهد. «سیاوش حیاتی» آذرباره دلیل خودسوزی‌ها می‌گوید: «از آنجا که جامعه «یارسان» تحت تبعیض قرار دارد، بخش زیادی از جوانانش دچار مشکلات اجتماعی شده و شرایط آنان برای چنین اقداماتی [خودسوزی] بیشتر از دیگران است» (kurdistanhumanrights.net، ۱۳۹۶/۲/۱۱). بدیهی است گسترش خرافات و دوری از اندیشه‌ورزی، موجب افزایش فعالیت‌های فرقه‌ای است (شعبانی سارویی، ۱۳۸۷: ۱۴۴).

پژوهش حاضر قصد دارد به این پرسش پاسخ دهد که مجمع چه تهدیدی برای جامعه اهل حق و حاکمیت اسلامی داشته و راهبرد مناسب رویارویی با آن کدام است؟ اهمیت این پژوهش در ارائه ادله متقن از نقش و میزان اثرگذاری مجمع بر جامعه اهل حق بوده که با تبیین تهدیدها می‌تواند در تغییر و یا اصلاح رویکرد مواجهه با این گروه مؤثر افتد و نگاه متولیان اجتماعی و امنیتی را به سوی رویکرد نرم‌افزاری، سخت‌افزاری و یا هوشمند (ترکیبی) سوق دهد.

در موضوع اهل حق آثار زیادی به قلم مستشرقین و نویسندگان بومی منتشر گردیده است، ولی با توجه به نوظهور بودن مجمع و زایش آن در دهه ۹۰ شمسی، اولین بار است که نوشتاری آن را کاویده، در نتیجه در نوع خود بدیع است.

---

۱. سال ۱۳۸۳ نیز گروه یاغی در میاندوآب، با پافشاری بر مواضع خود، مقابل نیروی انتظامی مقاومت نمود که منجر به شهید و کشته شدن چندین نفر گردید.

۲. سخنگوی مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان و قائم‌مقام جبهه متحد کردی.

جدول ۱: نمونه پژوهش‌های پیشین در موضوع اهل حق

کتاب/ اهل حق چه می‌گویند؟/ مرتضی ولایی/ ۱۳۷۳/ شرح آیین اهل حق
کتاب/ اسطوره اهل حق/ ایرج بهرامی/ ۱۳۷۷/ شرح خاندان‌های اهل حق
مقاله/ بررسی و تحلیل آیین فرقه اهل حق/ ۱۳۹۳/ شناخت اهل حق
مقاله/ نمادشناسی فرقه اهل حق/ اوحدی و جودکی/ ۱۳۹۴/ زبان رمزی اهل حق
پایان‌نامه/ بررسی پدیدارشناسانه اهل حق در آذربایجان/ زاهدی/ ۱۳۸۷
پایان‌نامه/ آرا و عقاید کلامی اهل حق/ یاراحمدی/ ۱۳۷۴

۱. تعاریف و مبانی نظری

۱-۱. تعاریف

فرقه: گروه یا سازمانی است که اعضای آن همانند افراد هر انجمن و حزبی، هدف یا اهداف خاصی را پی می‌جویند که این اهداف ممکن است در طول زمان تغییر یابد (سجادی، ۱۳۷۳: ۱۴۱).

اهل حق: یک مذهب باطنی است که معتقدان آن بیشتر در مغرب ایران زندگی می‌کنند و به تناسخ و حلول اعتقاد دارند، به ایشان با نوعی تسامح علی‌اللهی نیز می‌گویند (مشکور، ۱۳۶۸: ۸۱).

جم‌خانه: مکانی است شکل خانه‌های مردم و بدون داشتن نشانه‌ای خاص که افراد در آن برای مراسمی مثل خواندن کلام، صرف نذورات و دعای نذر جمع می‌شوند (خدابنده، ۱۳۸۴: ۲۰۱).

مجمع فعالان مدنی یارسان: گروهی از عناصر اهل حق هستند که پس از خودسوزی‌های سال ۱۳۹۲، با طرح تحقق مطالبات خود، اعلام موجودیت نمودند (مصاحبه: علوی، ۱۳۹۷/۱۲/۱۷).

۲-۱. مبانی نظری

۲-۱-۱. مفهوم فرقه و نظریه خاص‌گرایی فرهنگی

فرقه‌ها، «کیش‌ها»، «جنبش‌های نوپدید دینی»^۱ و «معنویت جدید»^۲ واژگانی هستند که بازتاب تحولات اجتماعی و محصول مطالعات علوم اجتماعی بوده و پس از جنگ جهانی دوم به شکل کنونی‌شان ظاهر شده‌اند. محققان درباره این گروه‌ها از اصطلاحات بی‌طرف استفاده می‌کنند، ولی رسانه‌ها واژه فرقه را که بیانگر گرایش‌های مجرمانه است به کار می‌برند (بارکر و ملتون، ۱۳۸۱: ۲۲۹).

در لغت عربی، فرقه به گروهی اطلاق می‌شود که از جماعت متفرق شده، در لاتین، از واژه «کالت» و در فارسی نیز از لغت فرق به معنای جدایی و گروه است (معین، ۱۳۷۵: ۲۵۲۳) و درباره بخشی از جامعه که از مذهبی رسمی جدا شده و هم در مورد هر جنبش جدایی طلب ملی، زبانی، مذهبی و سیاسی به کار می‌رود (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۳: ۶۱۱).

متناسب با این معنا، در نظریه «خاص‌گرایی فرهنگی»^۳ می‌توان توسل به عناصر هویت‌بخش فرهنگی خاص را مشاهده نمود که بر بی‌همتایی شیوه‌ها، اعمال و ایده‌های یک گروه یا جماعت معین تأکید می‌شود. بسیاری از گروه‌های خاص‌گرا، کل فرآیند جهانی شدن یا بخشی از آن را با عنوان و عبارتهای متفاوت رد می‌کنند. از دیدگاه آن‌ها جهانی شدن نه تنها تهدیدی جدید به شمار می‌آید، بلکه فرایندی گریزناپذیر و غیرقابل برگشت هم نیست. این ادعا که فرآیند جهانی شدن عامل اصلی خاص‌گرایی فرهنگی به شمار می‌آید، بیش از پیش وجود دارد (سپهرنیا، ۱۳۹۰: ۱۲۹).

خیزش‌ها و ستیزهای قومی، جنبش‌های ملی‌گرایانه جدید، بنیادگرایی دینی، جنبش‌های معنوی جدید، فرقه‌سازی‌ها و فرقه‌گرایی‌های سیاسی و مذهبی، از مضامین آشنا و شایع این خاص‌گرایی‌های فرهنگی هستند که هیچ‌گونه همزیستی را برنتابیده و پلورالیسم فرهنگی در آن محلی از اعراب ندارد (مصاحبه: مزینانی، ۱۳۹۸/۲/۱۱).

۱ New.religious.movements.New.

۲ Spiritualite.

۳ Cultural specifieism

در فهم ریشه‌های خاص‌گرایی فرهنگی، دو مدل ازلی و ابزاری در برابر هم مطرح می‌شوند. مدل ازلی که بازتاب آثار «هردر»^۱ و «هگل»^۲ و در مباحث کنونی در باب مدرنیته و گرایش‌های بنیادگرایی قابل ردیابی است، ریشه‌هایی عمیق در واکنش رمانتیک به عقلانیت روشنگری داشته و فراتر از یک نظر آکادمیک است و منشور فکری «شوونیسیم»^۳ و «ناسیونالیسم»^۴ قومی را شکل می‌دهد و در مقابل، دیدگاه ابزارگرایانه یا ساخت‌گرایانه قرار دارد که در اصل ملهم از نظرات «بارت»^۵ است و در آن به انعطاف‌پذیری فرهنگ‌ها تأکید می‌شود و این واقعیت را می‌پذیرد که مردم می‌توانند در پرتو شرایطی، ویژگی‌های فرهنگی‌شان را تغییر دهند.

خاص‌گرایی‌ها در اشکال قومی، ملی و دینی تجلی پیدا می‌کنند و زبان، نژاد و قومیت مبنای سازمان‌دهی آن‌ها می‌شود که گاهی به درگیری‌های خشونت‌بار نیز می‌انجامد (سلیمی، ۱۳۷۹: ۱۰۵). در چنین شرایطی اگر خاص‌گرایی‌های فرهنگی، قابلیت قومی و مذهبی، به ویژه با اتکا بر مبانی معناگرایی فرقه‌ای داشته باشد، دارای رویکرد متعصبانه و تهاجمی خواهد شد که این فرآیند زمینه‌ساز واگرایی از کلیت فرهنگی و مستعد بروز رفتار ستیزه‌جویانه است (توحیدفام، ۱۳۸۱: ۸۶).

در تطبیق مصادیق رفتاری مورد مطالعه پژوهش، به وضوح می‌توان بر انطباق این نظریه با اشکال گوناگون دیدگاه خاص‌گرایی پیوند برقرار نمود. تعصبات گسترده، خشونت (خودکشی و دوختن لب) را در رفتار مجمع تشدید نموده و بیانیه‌ها رویکرد تهاجمی به خود گرفته است. به دلیل خاستگاه قومی مجمع و وجود چاشنی معناگرایی در مبانی انشعاب جدید اهل حق، به‌طور طبیعی زمینه واگرایی (پیوند با گروه‌های کردی معاند) فراهم شده و در عمر شش‌ساله مجمع مشهود است.

^۱ Johann Gottfried von herder

^۲ Georg Wilhelm friedrich hegel

^۳ Chauvinisme

^۴ Nationalism

^۵ Roland barthes

ارزیابی‌های متفاوتی از فرقه‌گرایی دینی به عمل آمده است، «گیدنز» آن را نوعی بنیادگرایی می‌داند. «هابرماس» آن را در رده جنبش‌های اجتماعی و خاص‌گرایانه قرار داده و واکنشی به عقلانیت فزاینده زندگی مدرن به شمار می‌آورد. «کاستلز» آن را واکنش به نوعی ترس حاصل از جهانی‌شدن و جامعه شبکه‌ای می‌داند. «پیتر بیر» هم بنیادگرایی را واکنش دفاعی و ستیزآمیز به تأثیر نسبی‌سازانه جهانی‌شدن بر ادیان توصیف می‌کند (گل‌محمدی، ۱۳۸۱: ۸۷). وجه مشترک ارزیابی‌ها این است که همگی خاص‌گرایی را به‌عنوان واکنشی در قبال جهانی‌شدن، مفروض می‌دانند.

فرقه‌ها در اولین مراحل جعل معنوی، به دلیل اینکه ماهیتی تأسیسی، انشعابی و افتراقی دارند، دارای بازتابی امانت‌آمیز هستند. چنان‌که «ماکس وبر» هو «ارنست ترولش» فرقه را به مثابه جامعه‌ای قراردادی در مقابل هیأت دینی تعریف می‌کنند. فرقه یک مکتب سیاسی، فلسفی و نوعی سازمان دینی خاص ارائه‌دهنده راهکارهای علمی، فکری و رفتاری است (جعفریان، ۱۳۸۴: ۱۵۸) که گروهی از مردم یا اشخاص سازمان‌یافته را پیرامون اهداف سه‌گانه قدرت، ثروت و شهوت (داداشی‌آذر، ۱۳۹۱: ۳۱) و گرداگرد یک ایدئولوژی بدیل و محتوایی نظیر سیاست، مذهب و تجارت شکل می‌دهد (سینگر، ۱۳۸۸: ۲۲۲) و در اصطلاح گروهی مذهبی است که در اعتراض به گروه مذهبی دیگر پدید می‌آید (راسخ، ۱۳۹۱: ۶۲۹).

۲-۲-۱. مفهوم فرقه‌گرایی

«فرقه‌گرایی» به معنای قطع رابطه با افراد بیرون از یک گروه است، فرقه‌ها درصدد روابط اجتماعی انسان‌ها را به‌صورت تازه‌ای سامان دهند (همیلتون، ۱۳۹۰: ۳۲۸). فرقه‌گراها گروه‌های کجرو فرهنگی هستند که سلوکشان در نگاه اکثریت، به ریشخند می‌رسد (مالرب، ۱۳۸۵: ۲۳۷).

---

۱) Anthony giddens

۲) Jurgen habermas

۳) Manuel castells

۴) Peter bear

۵) Karl emil maximilian

۶) Ernst troeltsch

فرقه‌گرایی در فرهنگ علوم سیاسی نیز به معنای تبدیل شدن به یک دسته جدا از مردم است (همان: ۲۵۹) که از طریق ایجاد خشونت، نقش مستقیمی در بی‌ثباتی ایفا می‌کند. خشونت‌های فرقه‌ای در اشکال مختلف ترور، آدم‌ربایی، گروگان‌گیری، اغتشاش و ناآرامی‌های شهری (حاجیانی، ۱۳۸۳: ۲۴۷) در نهایت موجب فرآیند تحریف اندیشه، تعصب رفتار و انحطاط تمدنی می‌شود. فرقه‌گرایی مقدمه انحرافات اجتماعی به معنای سرپیچی از حرکت در طریق تعیین‌شده (بیرو، ۱۳۷۰: ۳۵۰) و یکی از موانع اساسی تحقق جامعه آرمانی و عامل تضعیف ارزش‌های بنیادین نظام دینی است که برحسب شرایط اجتماعی، به‌عنوان آسیب، تهدید و یا هر دو تلقی می‌گردد.

۳/۲/۱ - مفهوم اقلیت و اقلیت‌گرایی دینی:

اقلیت‌گرایی دینی حرکت سیاسی‌ای است که از درون حوزه دینی متفاوت با ایدئولوژی مرجع در یک جامعه معین، با هدف نقد ساختار قدرت و افزایش میزان دسترسی پیروان آن دین به مناصب قدرت و یا اصلاح الگوی ملی اعمال قدرت، پدیدار می‌شود (افتخاری، ۱۳۸۳: ۸۷). دو جریان اصلی در مقام تعریف اقلیت‌های دینی وجود دارد. اول: کمی‌گرایان؛ این جریان، اقلیت دینی را گروهی از مردم می‌داند که به علت وابستگی‌های مذهبی متفاوت، از جامعه متمایز می‌شوند (افتخاری، ۱۳۸۳: ۸۰). «هربرت بلومر» معتقد است شناخت مورد نیاز تصمیم‌سازان سیاسی هر کشور از اقلیت باید دربردارنده تفسیری از میزان تأثیرگذاری آن‌ها در مناسبات قدرت باشد و شاخص کمیت دیگر جوابگو نیست. بسیاری از اندیشه‌گران این حوزه بر بی‌اعتباری آن تأکید دارند. دوم: کیفی‌گرایان؛ که دارای رویکرد قدرت‌شناختی هستند.

۴-۲-۱. نظریه اقلیت‌گرایی دینی

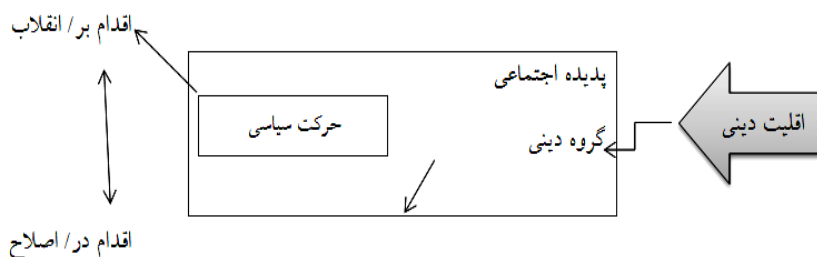
شکل‌گیری مرزهای تفکیک هویتی مبتنی بر هویت فرهنگی، نخستین بار به الگوی قبیله‌ای بازمی‌گردد و تصور اقلیت دینی به معنای عمومی آن که دلالت بر وجود یک گروه

کوچک در درون یک گروه بزرگ‌تر از انسان‌ها دارد، در الگوی قبیله‌ای ممکن می‌شود. قبایل در طول حیاتشان، مناسک آیینی را بسیار جدی می‌دانند، اما این عامل، شأنی برون‌قبیله‌ای تا درون‌قبیله‌ای دارد؛ بنابراین می‌توان قبایلی را سراغ گرفت که از حیث گرایش‌های دینی و مذهبی متفاوت‌اند، اما در درون هر قبیله وحدت دینی، آیینی وجود دارد. نتیجه اینکه در الگوی قبیله‌ای، دو پدیده به‌صورت توأمان شکل می‌گیرد. اول تلقی عام از اقلیت دینی به معنای گروه اندکی از افراد که از اکثریت به علت نوع آیینشان متفاوت هستند، دوم این تلقی از تبدیل شدن به یک پدیده اجتماعی بازایستاده و پیدایش اقلیت‌های دینی به دوره بعدی حیات جمعی انسان موکول می‌گردد (افتخاری، ۱۳۸۳: ۴۵ و ۴۶).

در کنار الگوی قبیله‌ای، زیست دینی و معنوی تحت تأثیر الگوی دیگری قرار دارد که برآیند آن رویکرد بدبینانه «توماس هابز» و رویکرد خوش‌بینانه «جان لاک» است که از آن با نام «الگوی مدنی» یاد می‌شود. توماس هابز واضع الگوی مدیریتی «اعمال زور برای مهار آن‌ها» به دلیل اعتبار قائل شدن برای حکومت اقتدارگرا، بر اهمیت کنترل مناسبات و منازعات مذهبی برای صیانت از قدرت مرکزی تأکید دارد. در مقابل، جان لاک، واضع الگوی مدیریتی «تأمین حقوقشان جهت کسب رضایتشان» بر آن است که گروه‌های دینی مختلف، محصول طبیعی جامعه مدنی است که با عدم دخالت دولت امکان مدیریت طبیعی آن‌ها میسر است (همان: ۵۰).

اقلیت‌گرایی دینی به‌عنوان نظریه جدید در حوزه مطالعات راهبردی اجتماعی، سیاسی و امنیتی که منجر به الگوی تحلیلی «اقدام در... - اقدام بر...» شده است، از قابلیت بالایی برای تحلیل، تفسیر و تجویز در عرصه معادلات و مناسبات سیاسی و اجتماعی برخوردار است (افتخاری، ۱۳۸۳: ۲۴).

شکل ۲: الگوی تحلیلی «اقدام در... - اقدام بر...»

۲. روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و دارای روش کیفی تحلیل مضمون است. تلاش شده تطبیق نتایج بررسی زوایای گوناگون مجمع از طریق طبقه‌بندی داده‌ها، ما را به استقرای تحلیلی برساند. واکاوی ماهیت یارسان و پیکربندی رئال آن، با روش تحلیل مضمون - که راهبردش واقع‌گرایی و اشراف بر کل وقایع است - همخوانی دقیقی دارد. این مطالعه مجموعه‌ای از داده‌ها اعم از تم‌های آشکار، پنهان و تفسیر آن‌ها را شرح داده و اطلاعات بر اساس موضوع در دسته‌های معنادار و با روشی انعطاف‌پذیر طبقه‌بندی می‌شوند. قبل از شروع تحقیق، تلاش زیادی برای مصاحبه با افراد متخصص دانشگاهی، فرقه‌ای، آسیب‌خورده، اقطاب، یارسانی و بررسی اسناد، سایت‌های مجمع، کانال تلگرامی، کتاب‌های تخصصی و پرونده‌های پژوهشی گردید و سپس با حضور در صحنه میدانی استان‌های اهل حق نشین نظیر کرمانشاه، مشاهده فردی، توصیف و ژرفانگری پیشینه خانوادگی خاندان‌های شاخص اهل حق و درنهایت با مصاحبه‌های عمیق، کار دنبال گردید. در بخش مطالعه میدانی، با ۲۶ نفر از گروه‌های ذکرشده، مصاحبه گردید. تحصیلات مشارکت‌کنندگان زیر دیپلم تا فوق لیسانس بود. جامعه آماری این پژوهش فرقه اهل حق و جریان نوظهور مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان است. در این تحلیل کیفی، کدبندی شامل چندین مرحله است: استخراج نکات کلیدی، مفهوم‌سازی ذیل عناوین مشترک، شکل‌گیری مقولات فرعی از مفاهیم و ساخت مقولات اصلی با توجه به مقولات فرعی.

۳. یافته‌های پژوهش^۱

۳-۱. پیدایش و تاریخچه اهل حق

در خصوص پیدایش اهل حق، نقل قول‌های متفاوتی وجود دارد. در کتاب «سرانجام»^۱ آمده است: «این مسلک از روز ازل یعنی زمانی که خداوند با ارواح آدمیان به سخن

۱. با توجه به نبودن موضوع و عدم هرگونه تألیف و تحقیق در این زمینه، بسیاری از مستندات این بخش، از فضای مجازی به دست آمده است.

پرداخت و از آنان بر الوهیت خویش اقرار گرفت، پی‌ریزی شده است» (صفی‌زاده، ۱۳۷۶: ۵). در کتاب «شاهنامه حقیقت» نیز آمده: پایه‌گذار اهل حق فردی به نام «نصیر» از غلات (جیحون‌آبادی، ۱۳۷۳: ۴) و غلام حضرت علی^(ع) بوده است (مردانی، ۱۳۷۷: ۱۸). برخی می‌گویند این مسلک در قرن دوم هجری توسط فردی به نام «بهلول ماهی»^۲ با استفاده از آرای ایرانی مانند زرتشتی و مانوی و بهره‌گیری از دین اسلام، مسیحیت، کلیمی و افکار فرقه‌های غالی پی‌ریزی شده است (مشکور، ۱۳۶۸: ۷۹) و گروهی پیدایش اهل حق را به قرن سوم توسط فردی به نام «شاه فضل ولی»^۳ برمی‌گردانند (خمینی، ۱۳۸۹: ۲۱۴) و عده‌ای معتقدند در قرن چهارم با تولد مردی به نام «مبارک‌شاه خوشین» از مادری باکره به نام «ماماجالاله» در میان ایلات لر پیدایش یافت (خدابنده، ۱۳۸۴: ۳۳).

از قرن چهارم تا هشتم اطلاعی دقیق از فرقه در اختیار نیست (خواجه‌الدین، ۱۳۶۲: ۲) و نهایت اینکه مسلک اهل حق در قرن هشتم توسط «سلطان اسحاق» (صحاک) گسترش یافت (صفی‌زاده، ۱۳۷۶: ۱۵). خاندان‌های یازده‌گانه در این زمان شکل گرفتند (تابنده، ۱۳۶۱: ۱۸۱). نام‌های دیگر اهل حق عبارت‌اند از: یارسان، اهل‌سر، اهل‌الحقیقه، طایفه‌سان، گوران، نصیری و علی‌اللهی (سیدین، ۱۳۸۷: ۵۸). از اصول آن‌ها می‌توان به ذکر، انفاق و جمع در برابر تفرقه نام برد (ولایی، ۱۳۷۳: ۱۸). لفظ سید در برابر نام بزرگان این فرقه به معنای هاشمی نیست، بلکه بیانگر وابستگی به خاندان‌های یازده‌گانه است (بهرامی، ۱۳۷۷: ۲۵). جمعیت این گروه تا پانصد هزار نفر تخمین زده می‌شود (آریا، ۱۳۸۲: ۲۱۱) که در ایران، ترکیه، عراق، آلبانی، سوریه، افغانستان و کشورهای آسیای میانه پراکنده‌اند (انصاری، ۱۳۷۹: ۱۰۲).

---

۱. از متون قدیمی اهل حق و مربوط به قرن هشتم می‌باشد که در سال‌های گذشته سام‌الدین تبریزیان آن را تکثیر نموده است.

۲. همان بهلول دانا که با هارون الرشید و امام جعفر صادق (علیه‌السلام) هم‌عصر بوده است.

۳. زادگاهش معلوم نیست، برخی او را از هندوستان می‌دانند و طیفی از اهل حق، بر الوهیت وی پافشاری دارند.

۴. البته این آمار مربوط به سنوات گذشته است و هم‌اکنون قریب به هشتصد هزار نفر می‌باشند (مصاحبه: حسنی، ۱۳۹۷/۱۲/۱۸).

جدول ۳: پراکندگی تقریبی جمعیت اهل حق در استان‌های بالای ۱۰ هزار نفر

استان	جمعیت (نفر)	استان	جمعیت (نفر)	استان	جمعیت (نفر)
کرمانشاه	۲۵۰۰۰۰	آذربایجان غربی	۷۰۰۰۰	لرستان	۴۵۰۰۰
همدان	۳۹۰۰۰	تهران	۲۳۰۰۰	زنجان	۲۲۰۰۰
مازندران	۲۶۰۰۰	قزوین	۱۴۰۰۰	آذربایجان شرقی	۱۸۰۰۰

۲-۳. وضعیت جامعه‌شناختی اهل حق

پیروان اهل حق بیشتر کشاورز، دامدار و کارگر بوده و از نگاه جامعه‌شناختی، به لحاظ فرهنگی، جامعه‌ای بسته می‌باشند. جمعیت زیادی از نسل‌های قبلی آنان از نعمت خواندن و نوشتن محروم بوده و این مسئله موجب تعصب شدید در بین آنان گردیده است. نمونه آن تعصبات، حرمت تراشیدن شارب است. «نورعلی الهی»^۱ در «برهان الحق» می‌نویسد: «اهل حق نباید شاربش را بزند، اگر کسی از راه نادانی شاربش را زد، باید با دلایل و صحبت و تعزیر و نصیحت به او تفهیم نمود تا طبق دستور کلام و سرانجام، توبه نماید؛ هرگاه نپذیرفت، دیگر حسابش با ذات حق که صاحب جم و جم‌خانه است، خواهد بود». این‌گونه اعتقادات باعث شکل گرفتن حوادث ناخوشایندی^۲ در فرقه اهل حق گردیده است.

۳-۳. خودسوزی‌ها

افراط در لغت به معنای از حد درگذشتن و زیاده‌روی و افراط‌گرایی، خروج از جاده عقلانیت، اعتدال و تکیه بر تعصبات نابه‌جا است. با وجود مذمت جهانی افراط‌گرایی، همچنان شاهد ظهور جریان‌های افراط‌گرا در نقاط مختلف جهان هستیم که با تعصبات خشک خود در زمینه اعتقادی، قومی، قبیله‌ای و اقدامات خشن، جنایات و فجایع انسانی زیادی را به بار آورده‌اند (بهشتی، ۱۳۹۳: ۱۱). «به سبب مجاورت با جمعی افراطی، سرنوشتی

۱. فتح‌الله جیحون‌آبادی ملقب به نورعلی الهی که در ۶۲ سالگی ادعای پیامبری نمود.

۲. بیش از ۸۰ مورد خودکشی و خودسوزی.

جبران‌ناپذیر برایم رقم خورد. این جریان‌ها مجدد در جامعه اهل حق ظاهر شده و درصدد قدرت‌گیری هستند» (مصاحبه: آقایان، ۱۳۹۶/۴/۱۵).

سال ۱۳۹۲ در طول چند ماه، سه نفر خودسوزی می‌کنند (Majzooban.org، ۱۳۹۲/۰۵/۱۲). خودسوزی‌ها پس از کوتاه نمودن شارب یکی از زندانیان اهل حق در ندامتگاه همدان، توسط فردی به نام «حسن رضوی» آغاز می‌گردد (مصاحبه: صیاد، ۱۳۹۸/۲/۷). وی در اعتراض به تضییع حقوق اهل حق، در تاریخ ۱۳۹۲/۰۳/۱۲ خود را مقابل استانداری همدان به آتش می‌کشد، سه روز بعد «نیکمرد طاهری کنگرشاهی» در حمایت از رضوی، در مقابل فرمانداری همدان خود را با بنزین آتش می‌زند و فرد سوم با نام «محمد قنبری» نیز در پنجم مرداد همان سال، با بهانه هتک حرمت به مقدسات یارسان، در مقابل مجلس شورای اسلامی، خود را می‌سوزاند (خبرگزاری جمهوری اسلامی ۱۳۹۲/۵/۶: ۲۳-۰۶b۱۹) و خبر آن در سایت‌های هراتنا، کوردانه کردپا، یارسان‌مدیا، پژواک ایران، موج سبز و بالاترین منتشر می‌شود.

در آسیب‌شناسی پدیده اجتماعی خودکشی، از میان چهار مدل «دورکهم»،^۲ نوع دیگرگرایانه آن با این مبحث منطبق است (تنهایی، ۱۳۹۴: ۱۴۷). در این مدل فرد برای حفظ نظام مورد علاقه خود، به تکلیفش عمل می‌نماید (تنهایی، ۱۳۹۱: ۲۹۲). شاید بتوان در تحلیل رفتار عناصر تندرو یارسان، پسوند احساسی را نیز به دیگرگرایانه افزود، چراکه این اقدام با هیچ منطقی توصیه نمی‌شود و به لحاظ ساختاری، چون فرد را از فرآیند امور جاری جدا می‌کند، آسیب محسوب می‌شود و در مجموع عمل تجاوزکارانه‌ای است که تأثیر متقابلی بر روی افراد دیگر دارد (صاحب‌جمع، ۱۳۴۷: ۱۱).

۳-۴. پیشینه جریان‌های تندرو اهل حق

«انجمن فرهنگی سوئد» در سال ۱۹۹۶ م در استکهلم با اهداف ایجاد فرهنگ کُردی و پشتیبانی از کردهای یارسانی در عراق و ترکیه تأسیس شد. «انجمن فرهنگی نروژ» در سال

۱. کیومرث تیمناک متهم به عدم پرداخت مهریه.

۲۰۰۱ م توسط خانواده «ایل قوشچی‌باشی» آغاز به کار نمود. «اتاق پالتاک کردستان» در سال ۲۰۰۶ م برای رساندن پیام یارسانی‌های خارج کشور تشکیل گردید. «فدراسیون یارسان سوئد» به‌عنوان پیونددهنده اهل حق با جنبش دمکراتیک، در سال ۲۰۰۸ م پس از پیام تبریک «مصطفی هجری»^۱ به بهانه «جشن خاوندکار»^۲ در سوئد تشکیل گردید. «جنبش دمکراتیک یارسان» (جدی) که در سال ۲۰۰۷ م با حضور هفتاد فعال یارسانی در شهر اسلو با هدف داشتن حزبی سیاسی تأسیس شد و تاکنون چندین کنگره برگزار نموده است. «گروه عیاران» به رهبری «صفی‌قلی اشرفی»^۳ که در دهه ۶۰ شمسی، فعالیتش را آغاز نمود. «گروه یاغی» وابسته به شاخه آتش‌بیگی که سال ۱۳۸۳ به خاطر اعتقادات خود در روستای اوچ‌تپه‌کرد میاندوآب با نیروی انتظامی درگیر و هشت نفر از آن‌ها کشته شدند و «گروه سیاه‌جامگان» از خاندان آتش‌بیگی که درصدد معرفی «سهام‌الدین مشعشعی» (فرزند سید نظام‌الدین و قطب خاندان) به‌عنوان امام زمان اهل حق بودند (مصاحبه: مقدم، ۱۳/۲/۱۳۹۸).

۳-۵. شکل‌گیری مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان

خودسوزی‌ها موجب گردهم‌آیی عده‌ای از اهل حق و تشکیل «مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان» می‌شود. «مجمع متشکل از نمایندگان شماری از مردم یارسان است که با اهداف حفظ هویت آیینی، رسیدن به آشتی ملی، کسب آزادی، حق برابری با سایر شهروندان و رفع تبعیض‌های همه‌جانبه در چهارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اعلامیه جهانی حقوق بشر تلاش می‌کند [...] تاریخ ۱۳۹۲/۰۵/۱۸ نشستی با شماری از فعالان مدنی در کرمانشاه برگزار کند که منجر به انتخاب گروهی^۴ برای پیگیری حقوق یارسان گردید» (7/hanayar.t.me/۱۳۹۴/۱۱/۸).

۱. دبیر کل حزب دمکرات کردستان.

۲. مهم‌ترین عید مذهبی اهل حق.

۳. از جامعه اهل حق که در سال ۱۳۶۲ جذب منافقین شد.

۴. سید مهرداد مشعشعی، سیاوش حیاتی، محمد اکبری، سید رکن‌الدین شهریار، خیرالله حق‌جویان، امین عباسی، علی نظری، نوشاد طاهری و مسعود الماسی.

۳-۶. مهم‌ترین اقدامات، مواضع و رفتار مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان در

پنج سال اخیر

مجمع فعالیت خود را قبل از تأسیس رسمی آغاز و در اولین گام، جامعه اهل حق را به تجمع اعتراضی دعوت می‌کند. «...در برابر سه دهه ظلم حاکمیت سرکوب‌گر، بی‌صدا نشسته و برای احقاق حقوقمان، تجمعی اعتراضی^۱ برگزار نماییم» (Iranhrdc.org، ۱۳۹۲/۳/۱۹). «سیاوش حیاتی» (سخنگوی مجمع و قائم‌مقام جبهه متحد کردی) از درخواست‌هایش^۲ می‌گوید: «اگر به آن‌ها توجه نشود، چهلم نیکمرد، مقابل استانداری کرمانشاه تجمع خواهند نمود» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۹۲/۳/۱۹: ۶۷۵۰۵۶۷). در چهلم نیکمرد، مجمع بیانیه می‌دهد که در برابر حاکمیت سرکوب‌گر بی‌صدا نشینند و تجمع مدنی برگزار کنند (www.kurdpa.net، ۱۳۹۲/۴/۱۵). «مقامات حکومتی دست از تحقیر سامانمند بکشند» (www.hra.news.org، ۱۳۹۲/۴/۲۲). حیاتی در مصاحبه با شبکه «شورای اندیشه» در آذرماه ۱۳۹۱ نیز علیه حاکمیت سخن رانده بود که اهل حق‌های تکاب از وی اعلام انزجار نمودند (مصاحبه: سلامی، ۱۳۹۷/۱۱/۱۵). فراخوان بعدی مجمع، تجمع مقابل مجلس شورای اسلامی است که عناصر فرقه را به تهران کشانده و موفق به دیدار نمایندگان خود با علی لاریجانی و اخذ قول مساعد در تحقق مطالباتشان می‌شود (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۹۲/۸/۱: ۳۰۱-۴۶-۰۰).

مجمع دوباره به تهدید حاکمیت پرداخته و از حکومت می‌خواهد با جلوگیری از تنگ‌نظری‌ها، مانع اهانت به یارسان شوند. «وجه مشترکی بین نهادهای مسئول و جریان‌های عصر حجری است؟ [...] مباد آن روزی که اهانت‌ها و تحقیرها به کینه و نفرت تبدیل شده و گریبان‌گیر آحاد ملت گردد» (www.kurdpa.net، ۱۳۹۲/۱۲/۱۷). محرابی (عنصر یارسانی) در نشست^۳ جانبی حقوق بشر سازمان ملل، حاکمیت را به نادیده گرفتن گردهم‌آیی‌های

۱. در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۱۹ ساعت ۱۰ صبح، مقابل درب استانداری شهر کرمانشاه.

۲. عذرخواهی رسمی از جامعه یارسان، حق آموزش به زبان کردی و انتشار کتاب‌ها و اسناد مذهبی.

۳. با موضوع نقض حقوق شهروندان یارسان.

یارسان متهم ساخته و می‌گوید: «پیروان آیین یاری از حقوق شهروندی محروم و با تبعیض مضاعف روبه‌رو هستند» (همان، ۱۳۹۳/۳/۲۱).

مجمع با حمایت از دراویش گنابادی، از مسئولین می‌خواهد با سعه صدر به مطالبات آن‌ها پاسخ دهند. «[...] باید فریاد برآورد برای نظامی که با شعار عدالت و آزادی به میدان حکومت‌داری آمد، ولی تحمل مسلمانان هم‌دین خود را ندارد. در پیش گرفتن چنین راهی، انحراف از وعده‌های انقلاب ۳۵ سال پیش است» (t.me/hanayar7، ۱۳۹۳/۳/۳۱).

سخنگوی مجمع در دومین دوره انتخابات، مهم‌ترین برنامه را احقاق حقوق و رسمیت یافتن در قانون اساسی دانست. (www.kurdpa.net، ۱۳۹۳/۷/۱۳) و در نامه‌ای به رهبر انقلاب، بازنگری در قانون اساسی را مورد تأکید قرار داد. (www.bbc.com، ۱۳۹۳/۱۲/۲۹) «جامعه اهل حق برای برخورداری از حقوقی برابر با دیگر شهروندان و رفع تبعیض‌ها، باید به‌عنوان اقلیت مذهبی به رسمیت شناخته شود و دلیل مشکلاتشان این است که اصل ۱۳ قانون اساسی آن‌ها را به رسمیت نمی‌شناسد» (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴/۱/۱: ۱۹۰۴-۴۳-۱۰۱b). در این نامه که رونوشت آن به سایر نهادها ارسال شده، با توجه به متفاوت بودن فرایض دینی یارسان، ماده ۲ قانون گزینش^۱ را مانع استخدام دولتی دانسته است (www.hra.news.org، ۱۳۹۳/۱۲/۲۴).

عباسی (از مؤسسين مجمع) در سفر علی لاریجانی به کرمانشاه گفت: «مطالبات یارسان محقق نشده، دولت وعده‌های دروغین می‌دهد. در ۳۵ سال گذشته مداوم تحت فشار بودیم. به رسمیت شناختن آیین یاری، ابتدایی‌ترین خواسته ماست. نهادهای مدافع حقوق بشر نباید اجازه خاموش شدن صدای ما را بدهند» (www.kurdpa.net، ۱۳۹۴/۱/۲۸). سخنگوی مجمع هم در دومین سالگرد خودسوزها گفت: «تبعیض‌های یارسان، همه‌جانبه است. ما نماینده‌ای در مجلس نداشته‌ایم. رسمیت یافتن، مهم‌ترین مطالبه ماست. برای حقوق خاص خود مبارزه می‌کنیم» (www.hra.news.org، ۱۳۹۴/۳/۱۷).

۱. اعتقاد به اسلام یا یکی از ادیان مصرح در قانون اساسی.

«بارها خلف وعده مسئولان را تجربه کرده‌ایم، مواعید آقایان لاریجانی، یونسی، استاندار و [...] هنوز اراده‌ای جدی در نهادهای سیاسی برای حل مشکلات یارسان شکل نگرفته و مطالبات آن‌ها در حوزه‌های امنیتی پیگیری می‌شود. [...] افسوس که دنیای بیرون هم فریاد ما را شنید، اما داخلی‌ها خود را به نشنیدن زدند [...] مسئولیت آنچه نگران آنیم، به عهده شما و سیاست‌گذارانی خواهد بود که بنیادهای تبعیض، تحقیر و خشونت را بنا نهاده‌اند. از تاریخ درس بگیریم تا درس عبرت دیگران نشویم» (www.mukriannews.org، ۱۳۹۴/۶/۲۵).

«اعمال سیاست‌های سازمان‌یافته علیه مردم یارسان، بسترهای درگیری را فراهم نموده و دامن می‌زند. [...] به افرادی که به ناحق از شانه‌های مردم نگون‌بخت صعود کرده‌اند، هشدار می‌دهیم! آتشی که برافروخته‌اید، تر و خشک نمی‌شناسد، زندگی و امنیت ما و شما را خاکستر می‌کند. در برابر تبعیض و بی‌عدالتی خواهیم ایستاد. [...] بغض‌ها و عقده‌های فروخته‌روزه خواهد ترکید و هیچ‌کس هزینه‌های آن را پیش‌بینی نمی‌کند» (kurdistanmedia.com، ۱۳۹۴/۱۲/۱۱).

مجمع در نامه دوم به رهبر، از تبعیض می‌نویسد (www.yarsanmedia.org، ۱۳۹۵/۳/۱۵) «مکرر مطالبات یارسان از طریق طومار، بیانیه و سخنرانی به سمع و نظر مسئولین رسید. [...] متأسفانه همه آن‌ها به فراموشی سپرده شد (www.hra.news.org=p88159، ۱۵/۳/۱۳۹۵). خواستار آنیم جایگاه آیین یاری در قانون اساسی مشخص شود تا حقوق قانونی و شهروندی مردم یارسان اعاده گردد (kurdistanhumanrights.net، ۱۵/۳/۱۳۹۵). وظیفه مسئولین است که با ایجاد حس تعلق آحاد مردم به این آب و خاک، مانع از سرایت هیولای خشونت به کشورمان گردند. ضمانت این مهم، رفع تبعیض و خشونت و ایجاد برابری است» (t.me/hanayar7، ۱۵/۳/۱۳۹۵).

در سفر رئیس‌جمهور به کرمانشاه، سه‌تن از اعضای مجمع به بهانه دخالت ندادن آن‌ها در سرنوشت خویش، دهان دوخته و روزه سکوت گرفتند (www.melliun.org، ۲۸/۴/۱۳۹۵). آن‌ها از مردم تقاضا نمودند که صدای مردم یارسان باشند (www.IranWir.com، ۲۸/۴/۱۳۹۵) و

با صدور بیانیه‌ای اعلام کردند «در پی بی‌نتیجه ماندن تلاش‌های چندساله مجمع به‌منظور ملاقات با رئیس‌جمهور، لب‌های خود را دوخته‌اند» (www.nnsroj.com, ۲۸/۴/۱۳۹۵) و در نامه‌ای به استاندار، تبعیض استخدام در مناصب سیاسی را تخطئه نمودند (Majzooban.org, ۱۲/۸/۱۳۹۵).

در پیام انتقادی آغاز سال ۱۳۹۶ مجمع آمده: «خداوندان زر و زور، ناپایداری را در آینه نوروژ بنگرند و بدانند زمان همیشه از آن‌ها نخواهد بود» (t.me/hanayar7, ۱/۱/۱۳۹۶). ولی تاب انتقاد نداشته و نامه کمال موسوی که به ایرادات مجمع پرداخته را به تیری در تاریکی تشبیه می‌نماید. در عملیات تروریستی مجلس نیز، به‌رغم صدور بیانیه‌های همدردی بزرگان اهل حق، مجمع بروز این جنایت را در رفتار نظام معرفی می‌نماید (مصاحبه: سیفی، ۱۳۹۷/۱۱/۱۸).

مراسم چهارمین سالگرد خودسوزی قنبری در مرداد ۱۳۹۶ با سخنرانان تندی همراه بود. «سیاوش کلیایی» وجدان مسئولین را خواب‌آلود معرفی نمود. «فریبرز شاه‌ابراهیمی» گفت: هر کس از مسئولین مرد است، یک کبریت زیر دستش روشن نماید. «رکن‌الدین شهریاری» گفت: رئیس‌جمهوری که نمی‌تواند قانون اساسی را اجرا کند، استعفایش را بنویسد. «کرم خان‌عباسی» نیز روش حکومت‌داری را نقد نمود. «رحیم میرابدالی» هم کج خلقی برخی را باعث اختلاف دانست. «شیرزاد طاهری» در سخنانی تند افزود: چون در دین یاری جذب نداریم، جوانان جدا می‌شوند و «خیرالله حق‌جویان» هم عدم اجرای عدالت را به خاطر پول‌خوری عده‌ای دانست (مصاحبه: رضوی، ۱۳۹۷/۱۰/۷).

در حوادث دی‌ماه ۱۳۹۶ هم «س ع» (از اعضای مجمع) در تجمعات حاضر و به ضرب و شتم مأمورین پرداخت. سیاوش حیاتی نیز در مصاحبه یازدهم دی ۹۶ شبکه «روداو» با سیاه‌نمایی وضعیت کشور مدعی شد، مأمورین دست و پاهای زیادی را شکستند (مصاحبه: مرادی، ۱۳۹۸/۲/۱۵).

مجمع در چهلمین سالگرد انقلاب، ضمن اعتراض، حکومت را به بی‌عدالتی و اختلاس‌های هزاران میلیاردی متهم می‌کند (iranfree.net, ۳۰/۱۱/۱۳۹۶). «اکثریت مردم گرفتار دام تبعیض و اقلیتی با قدرت بی‌چون و چرا، ثروت‌های نجومی، رانت‌های بی‌پایان، اختلاس‌های هزاران میلیاردی و سمّت‌های فامیلی، جامعه‌ای دوقطبی فراهم ساخته که هر

لحظه آستان حوادث می‌باشد. حوادثی که نه از تاک نشانی برجا گذارد و نه از تاک‌نشان (www.hra.news.org، ۳۰/۱۱/۱۳۹۶). حاکمیتی که خود را مقدس جلوه می‌داد و مدعی زهد و معنویت بود، نشان داد که بیش از حد غرق اختلاس، رشوه، رانت و پارتی‌بازی است» (www.feraghvaadyan.com، ۳۰/۱۱/۱۳۹۶).

مجمع دوباره در حمایت گنابادی‌ها، اعدام ثلاث (راننده اتوبوس مرگ) را حرکتی کینه‌جویانه دانست. «حکم اعدام ثلاث عجولانه صادر و اجرا گردید» (www.kurdpa.net، ۱۳۹۷/۳/۳۰).

تشویق به باستان‌گرایی و تحقیر تاریخ اعراب توسط عضو مجمع (ک. الف) موجب شد در تاریخ ۹۷/۶/۲۹ (روز عاشورا) مقابل جم‌خانه کرمانشاه، شعارهایی توهین‌آمیز علیه امام حسین (ع) توسط دو فرد ناشناس نگاشته شود و تراکتهایی پخش گردد (مصاحبه: سماوات، ۱۳۹۷/۱۰/۱۰).

مجمع در انتقاد از بازسازی مناطق زلزله‌زده می‌نویسد: «مدیریت ناکارآمد، تبعیض، برخورد سلیقه‌ای مسئولین و عدم شفافیت، کرامت انسانی را مخدوش و بخشی از مردم را به گدایانی تبدیل نموده که در انتظار کرم اربابان در برابر ادارات چمباتمه زده‌اند، شورش گرسنگان خارج از انتظار نیست» (kurdistanhumanrights.net، ۲۲/۸/۱۳۹۷). حیاتی هم در مصاحبه با «کوردکانال» دولت را ناکارآمد دانسته و می‌گوید: مشکل اصلی ما تبعیض و بی‌عدالتی است، چون ما در سیستم جای پا و قدرت نداریم، نفوذمان در نهادهای تصمیم‌گیر کم است (مصاحبه: یاری، ۱۳۹۷/۱۲/۱۴). آن‌ها برای تقابل بیشتر با حاکمیت، برخی عناصر متوفی شاخص و یا مسئله‌دار مانند حکمت صفری (سرباز خودکشی‌نموده)، سید خلیل عالی‌نژاد (هنرمند اهل حق) و تیمور بانیاران را وابسته به خود معرفی می‌نماید. در آبان ۱۳۹۷، خانواده سید خلیل عالی‌نژاد نامه‌ای انتقادی مبنی بر مغایرت بیانیه مجمع با روش سید خلیل و مردود دانستن آن منتشر نمود (مصاحبه: بیات، ۱۳۹۷/۶/۹).

در مراسم خودسوز رضوی «شیرزاد طاهری» گفت: در اعتقادات ما علی (ع) خدا است. علی و محمد (ص) را در کلام ما وارد کرده‌اند. اهل حق اعتقادی به آن‌ها ندارد که همه حضار کف و سوت می‌زنند (مصاحبه: موسوی، ۱۳۹۷/۸/۲۹).

مجمع در پیام آغاز سال ۱۳۹۸ می نویسد: «تبعیض، بی عدالتی و ناکارآمدی، شکاف های عمیقی میان دولت و ملت ایجاد کرده و عرصه را برای غارتگری اختلاس گران خالی نموده، حاکمان نیز با توسل به شیوه های سخت افزارانه، علت ها را رها و معلول ها را چسبیده اند. میهن مان در یکی از خطرناک ترین پیچ های تاریخ قرار دارد» (www.asoyroj.com، ۱/۱/۱۳۹۸).

در حادثه سیل فروردین ۱۳۹۸، جامعه اهل حق به بیانیه مساعدت سادات پاسخ داده ولی مجمع با تخریب اقدامات مسئولین، کوتاهی دولت را برجسته نمودند (مصاحبه: خاموشی، ۱۳۹۸/۱/۲۷).

۷-۳. حمایت جریان های سیاسی معاند حاکمیت از مجمع

بیش از شصت فرد و نهاد حقیقی و حقوقی از جمله فعالین مدنی و سیاسی کردستان، با صدور بیانیه به حمایت از یارسان و محکومیت نظام پرداخته و خود را هم درد و حامی مبارزاتشان معرفی نمودند. آن ها در حمایت از آیین یاری، ۲۵ خرداد را روز همبستگی با کردهای یارسانی اعلام کردند (www.kurdpa.net، ۲۰/۳/۱۳۹۲) و تجمع اعتراضی مقابل مجلس شورای اسلامی را ستودند (www.kurdpa.net، ۲۷/۷/۱۳۹۲). همین نگاه سیاسی و قومی، موجب حمایت مجمع از کردهای شمال عراق و اظهار همبستگی با آنان در برابر حملات گروهک داعش در سال ۱۳۹۳ گردید (مصاحبه: آذری، ۱۳۹۴/۲/۱۵). سایت «هه نگاو» نیز پس از خودکشی دو برادر اهل حقی (فزونی ها) به دلیل اعتیاد، به رغم اطلاعیه مجمع مبنی بر عدم وابستگی به آنان، این خودکشی ها را تداوم خودسوزی های فرقه معرفی نمود (مصاحبه: عزیزی، ۱۳۹۶/۷/۱۵).

۸-۳. تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش

برای تجزیه و تحلیل داده ها، ابتدا اقدام به «کدگذاری باز» گردید، سپس کدهای استخراج شده ذیل طبقه های «مفاهیم» که معانی کلی تر و انتزاعی تری دارند، دسته بندی

گردید. هر کدام از این مفاهیم زیر گروه‌های بزرگ‌تر به نام «مقوله‌ها» جای گرفت و پس از مفهوم‌سازی کدهای باز، مقوله‌بندی مفاهیم استخراج‌شده انجام و شکل منسجم‌تری به خود گرفت.

جدول ۴: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش (داده‌ها، مفاهیم، مقولات و مضامین)

مضامین	مقولات	مفاهیم	داده‌ها
مخدوش نمودن امنیت اجتماعی	دوره زخمی	فاسد خواندن حاکمیت	حاکمیتی که خود را مقدس جلوه می‌داد و مدعی زهد و معنویت بود، بیش از حد غرق اختلاس، رشوه و رانت است (فرق و ادیان).
	خداشه در نظم، امنیت و آرامش عمومی	تهدید حاکمیت	هرگز مباد روزی که تحقیر ما به نفرت تبدیل و نتایج زیان‌بار آن گریبان‌گیر ملت گردد (کردپا).
		دعوت تجمعات	در برابر ظلم حاکمیت، تجمع اعتراضی برگزار نماییم (ملیون).
		تداوم تجمعات	اگر به خواسته‌هایمان توجه نشود، دوباره تجمع اعتراضی برگزار می‌کنیم (خبرگزاری جمهوری).
		رعب و وحشت	سیاست سازمان‌یافته علیه یارسان بسترهای درگیری را فراهم نموده و کسی نمی‌تواند هزینه‌هایش را پیش‌بینی کند (کردستان مدیا).
		مشروعیت‌زدایی مسئولان	مدیریت ناکارآمد و تبعیض، کرامت انسانی را مخدوش و مردم را به گدایانی تبدیل نموده که در انتظار کرم اربابان دولتی هستند. شورش گرسنگان خارج از انتظار نیست (حقوق بشر کردستان).
	اقدام علیه حاکمیت	تئوریزه کردن مقابله	مجمع فاز جدید فعالیت‌های فرقه‌گرایانه و همسو با تاکتیک‌های تقابلی حاکمیت را طراحی و اجرا نموده است (مصاحبه اسلامی).
		تخریب چهره نظام	به ضرر دولت و نظام حرف می‌زنند (مصاحبه حسینی).
		زیاده‌خواهی	از جمله اهداف مجمع، تلاش برای ایجاد نهادهایی مستقل مانند نمایندگی مجلس است (مصاحبه علوی).
		مقاومت برابر حاکمیت	به‌رغم تذکر ناجا مبنی بر عدم نصب تابلوی کفرآمیز، افراطیون آن را بالای درب گاوداری نصب نمودند (مصاحبه حسینی).
		تخریب بیت‌المال	پنج تن با ضرب و شتم افراد، خسارات مالی و امنیتی وارد نمودند.
		اقدام مسلحانه	پنج تن با حضور مسلحانه در شهر و تیراندازی به سوی مأمورین، چند نفر را به شهادت رساندند (مصاحبه یونس).
		تشویش اذهان	افراطیون سال ۱۳۸۲ با پخش شب‌نامه، در تقابل با حکومت اسلامی، رویکرد معاندانه خود را بروز دادند (مصاحبه آذری).

مضمین	مقولات	مفاهیم	داده‌ها
تعارض ایدئولوژیک با اسلام	بدعت	ادعای دین جدید	سران مجمع معتقدند باید به‌عنوان اقلیت مذهبی و تحت عنوان دین یاری به رسمیت شناخته شوند (بیانیه‌های مجمع). اهل حق به شرع اسلام اعتقادی ندارند (مصاحبه قدمی).
		شرع‌ستیزی	اهل حق به جای نماز، نیاز دارند (مصاحبه رضائیان).
	نسخ اسلام	شرک	علی (ع) را خدا و اقطاب را هم معصوم می‌دانند (مصاحبه آقایان)
		خرافه‌پرستی	خروس را مقدس می‌دانند و با آن نیاز می‌دهند (مصاحبه بیات)
پیوند با استعمار و استعمار	حمایت غیر-مستقیم	ارتباط تشکیلاتی معاندین	ارتباط سران مجمع با رسانه‌های خارجی، شائبه خط‌گیری‌شان از ضد انقلاب را دوچندان می‌سازد (مصاحبه حسینی)
		همراهی اپوزیسیون	مجمع از جای دیگر (خارج) پشتیبانی می‌شود (مصاحبه سیفی)
		پشتوانه‌های خارجی	بیش از ۶۰ نهاد و فرد حقیقی در حمایت از آیین یاری، ۲۵ خرداد را روز همبستگی با کردهای یارسان اعلام نمودند (کردپا).
	نفوذ	ادعای نقض حقوق بشر	شیرین عبادی به دبیر کل سازمان ملل توصیه می‌کند که در ملاقات با مسئولین ایرانی، حقوق دروازش برجسته شود (همان).
		القاءپذیری از غرب	افراطیون تحت القائات عده‌ای دیگر هستند (خلیق).
		گسترش فعالیت در غرب	تعدادی از افراطیون در خارج کشور سکونت دارند و ارتباطاتی با مجامع حقوق بشری گرفته‌اند (محمدی).
		پیوند با گروه‌های کردی	مجمع با جریان‌های معاند کردی پیوند دارد، نقش شخص سخن‌گوی مجمع در جبهه متحد کردی برجسته است (مصاحبه مرادی).
تقابل با سبک زندگی ایرانی و اسلامی	اباحه‌گرایی	حماقت	افراطیون حماقت کردند و در سفر رئیس‌جمهور به کرمانشاه، دهانشان را به نشانه اعتراض دوختند (مصاحبه حسینی).
		حمایت از گنابادی‌ها	چرا حکم آقای ثلاث عجولانه صادر و اجرا گردید؟ (کردپا)
		سیاست‌زدگی	هر بلایی که سر ما آمده، از سیاست‌بازی افراطیون است (همان).
	باورمندی فرقه‌ای	مرید و مرادی	مجمع با ایجاد یک کلونی متفاوت از اکثریت، دارای یک تشکیلات بسته است که در رأس آن مؤسسین هستند (مصاحبه حسینی).
		ساختار تشکیلاتی	هسته اولیه یارسان پس از جذب هواداران، در چهارچوب مجمع، ساختار خود را سازمان داده است (مصاحبه سلامی).
		رفتار دیکتاتوری	مجمع احاطه هدایتی بر برنامه‌های عناصر و از جمله سالگرد خودسوزها دارد و از تهدیدات نمی‌هراسد (مصاحبه پیرامین).

مضمین	مقولات	مفاهیم	داده‌ها
از هم‌گسختگی و ایجاد انشعابات فرقه‌ای		اقلیت‌گرایی	مطالبات و رفتار مجمع را می‌توان تلاشی در راستای حرکت به سمت اقلیت‌گرایی تعبیر نمود (مصاحبه آذری).
		تأکید بر ظواهر	آنان مقید به نتراشیدن شارب خود بوده و در دفاع از این اعتقاد، سه نفر افراطی در سال ۹۲ خودسوزی نمودند (مصاحبه یاری).
		زاد و ولد فرقه‌ای	نسل به نسل اهل حقی می‌شوند و جذب بیرونی کم است.
	تهدید	اخلال‌گر	اهل حق واقعی هیچ گروه اخلال‌گر را نمی‌پذیرد (مصاحبه خلیق).
		نادانی	مجمع تفرقه انداخته، آنان نادان هستند (مصاحبه حسن‌زاده).
		تنش آفرینی	تندروها به دنبال ایجاد تنش در جامعه هستند (مصاحبه مشعشی).
		تفرقه‌افکنی	جریان‌های افراطی درصدد تفرقه اهل حق هستند (مصاحبه بیات).
		دوقطبی شدن	هدف مجمع دودستگی اهل حق می‌باشد (مصاحبه رضوی).
	مطرد بودن	اجماع مخالفین	راه ما عمل مجمع را قبول ندارد و خاندان‌های یازده‌گانه، مجمع را تأیید نمی‌کنند (مصاحبه فرخ).
		بی‌اعتباری	جوسازی مجمع را نباید با رویکرد اهل حق جمع زد. از هر اهل حق بی‌سواد درباره مجمع پرس، آن را تأیید نمی‌کند (مصاحبه حسنی).
		جوسازی	مسندنشین ما سفارش کرده دنبال جوسازی‌ها نرویم.
		برائت اقطاب	در غائله میان‌دوآب، قطب آتش‌بیگی با صدور بیانیه، برائت خود را از افراطیون اعلام نمود (مصاحبه آقایان).
	انحصارطلبی	تشدید اختلاف	افرادی مثل س.ح (اعضای مجمع) می‌کوشند خود را نماینده اهل حق جا زنند، در حالی که اعتباری ندارند (مصاحبه خلیق).
		لجاجت	سال ۱۳۹۲ بنده ۲ مرتبه آن‌ها را به منزل دعوت کردم و برایشان خرج دادم و نصیحتشان کردم، اما نپذیرفتند (مصاحبه حسینی).
	لزوم آینده‌سازی	انشعاب	سال‌خوردگی و کهولت سن بیشتر سادات اهل حق، خطر گسترش و سوءاستفاده این انشعاب را بیشتر می‌کند (مصاحبه رضائیان).
		لزوم جایگزینی	اقطاب و بزرگان فرقه باید از حالا به فکر جایگزین‌های معقولی برای خودشان باشند (مصاحبه شهبازی).
جذب اهل حق‌ها		احتمال دارد اعضای مجمع با تبلیغات مسموم خود بتوانند در آینده عده بیشتری را به خود جذب نمایند (مصاحبه خاموشی).	
التهاب جامعه		اهل حق با تندروها همیشه منتهب خواهد ماند (مصاحبه سماوات).	

در این جدول، ۴۹ داده مهم انتخاب و دسته‌بندی و نتایج آن پس از تلخیص و مفهوم‌سازی، در قالب ۱۳ مقوله تدوین و در نهایت به پنج مضمون کلان تبدیل گردید.

۱. امنیت اجتماعی به معنای حفظ امنیت و موقعیت مردم از جانب عوامل مؤثر در اجتماع می‌باشد. در اندیشه اسلامی، این امنیت را باید در سایه عدالت، رعایت احکام اسلامی، دفاع از مظلومان و برخورد با مجرمان جست‌وجو نمود.

۲. ایدئولوژی اسلامی مجموعه رهنمودهای اسلام و دستورالعمل‌های مرتبط با اعمال انسان است که در رفتار مجمع دیده نمی‌شود.

۳. پیوند با استکبار و استعمار، نوعی سلطه‌گری، زیاده‌خواهی و بهره‌کشی فرهنگی، سیاسی و اجتماعی توسط اقلیت محدود و نفع‌طلب در برابر عموم مردم جامعه می‌باشد که در برنامه‌های مجمع و خط‌مشی آن‌ها مشهود است.

۴. در سبک زندگی ایرانی و اسلامی، زیربنای بسیاری از امور و به‌خصوص جنبه‌های راهبردی، با جهان‌بینی انسان به اعتقادات خود معنا می‌شود و با توجه به عدم تقید مجمع به اسلام، ساختار ابداعی در آن جاری است.

۵. ازهم‌گسیختگی و ایجاد انشعابات فرقه‌ای: با توجه به بافت تکثری فرقه اهل حق، در طول چند سده اخیر، ۱۱ خاندان معروف در این جامعه پذیرفته شده و ازدیاد آن به هیچ وجه قابل تصور نیست. آنجا که مجمع به رفتار ساختارشکن متوسل می‌شود، ضمن ایجاد انشقاق و ازهم‌گسیختگی فرقه، با مقاومت اقطاب نیز مواجه است.

بررسی روند کارکردهای کنشی فرقه، نشان از دگردیسی آن پس از خودسوزی‌ها دارد.

- افزایش انسجام تشکیلاتی و بروز وضعیت چالش‌زا؛
- تغییر رویکرد زیستی و طرح مطالبات غیرمنطقی از نظام سیاسی؛
- ورود تدریجی تفکرات افراطی در بدنه فرقه؛
- حذف عناصر میانه‌رو از مجمع؛
- گسترش ارتباط با مناطق کردنشین عراق.

مهم‌ترین اقدامات و مطالبات مجمع عبارت است از:

- مواضع خصمانه مجمع از قبیل تهیه طومار، بیانیه و سخنرانی انتقادی خطاب به مسئولین، تهدید و اعتراض به عملکرد حاکمیت؛
- دعوت به تجمع اعتراضی مقابل مجلس شورای اسلامی و تشکیل زنجیره انسانی؛
- حمایت از دراویش گنابادی و قاتل محمد ثلاث؛
- درخواست بازنگری قانون اساسی؛
- درخواست داشتن نماینده در مجلس شورای اسلامی؛
- لزوم به رسمیت شناختن دین یاری؛
- دوختن لب و دهان و گرفتن روزه سکوت؛
- پیوند با گروه‌های معاند ضدانقلاب.
- متهم کردن حاکمیت و مسئولین به ظلم، ناعدالتی، تبعیض، تحقیر، سرکوب‌گری، تنگ‌نظری، داشتن تفکر عصر حجری، خلف وعده، اعمال سیاست‌های سازمان‌یافته، اختلاس‌های هزاران میلیاردی، ثروت‌های نجومی، سمت‌های فامیلی، تابعیت‌های دوگانه، رشوه، پارتی‌بازی و مدیریت ناکارآمد.

۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

واقعیت این است که جامعه اهل حق به‌رغم کثرت جمعیتش به نسبت سایر فرق، تاکنون تعارض کمتری با حاکمیت سیاسی و منافع ملی داشته است. بررسی سوابق غائله‌های فرقه، حکایت از منشأ شکل‌گیری بسیاری از این وقایع در خارج از جامعه اهل حق دارد. به بیانی دیگر، اقدامات تحریک‌آمیز از بیرون جامعه اهل حق منجر به شکل‌گیری تعارضات شده است و شاید خلق مجمع مشورتی فعالان مدنی یارسان نیز مستثنا از این دیدگاه نباشد، جامعه اهل حق بر اساس این پژوهش به دو طیف اکثریت (اقطاب، سادات و بدنه سنتی) و اقلیت (عناصر تندرو) قابل تقسیم است. اهل حق سنتی ضمن پذیرش قانون اساسی، از فرامین بزرگان خود نیز تبعیت می‌کند. بخش زیادی از این طیف به‌رغم اینکه

خود را جدای از اسلام می‌داند، به باورهای خویش دامن نزده و در سکوت به سر می‌برد. در مقابل افراطیون هستند که با صراحت به انتقاد از حاکمیت پرداخته و ضمن برقراری ارتباط با معاندین و رسانه‌های خارجی، برای تحقق مطالبات غیر منطقی خود تلاش می‌کنند. طیف اصلی افراطیون، با تبرج خاستگاه عقیدتی خود و ادعای اقلیت مذهبی بودن، در تعارض با حاکمیت، خواهان حقوق سیاسی هستند. کمیت این طیف در حال حاضر به نسبت جمعیت اهل حق محدود می‌باشد

مجمع از یک سو می‌تواند فضایی اعتراضی برای بخشی از اهل حق که گرایش به نیروهای افراطی دارند، فراهم کند و از سوی دیگر فرصتی است برای مخالفینی که سنخیتی با جریان اعتقادی فرقه نداشته، اما به دلیل ایجاد بستری مساعد برای فعالیت‌های اعتراضی، در آن شرکت می‌کنند. نتیجه اینکه گروه‌های بدون ارتباط معنادار با یکدیگر، در شرایط خاص به هم متصل می‌شوند و با افزایش نیروهای تهدیدآفرین، می‌توانند برای امنیت ملی خطرآفرین باشند. از دیگر مخاطرات مجمع، پیوند با مذهب و سوار شدن بر بستر اعتقادات است. در این جامعه که تمایلات فرقه‌ای و مذهبی فعال است، بیم آن می‌رود که مجمع جلوه معنوی به خود گرفته و با تغییر جهت و کاهش تقابل با اقطاب، افراد بیشتری را جذب نماید.

راهکارهای پیشنهادی

از جمله مهم‌ترین مسائل اهل حق و مشهود در این پژوهش، مطالبات فرقه بوده که طی سالیان گذشته، توسط نمایندگان جریان‌های معتدل - از طریق مراجع ذی‌صلاح - و افراطی - به صورت غیرقانونی - پی‌گیری شده و از نمونه‌های به سرانجام رسیده آن می‌توان به موضوع لزوم عدم تراشیدن شارب سربازان اهل حق در پادگان‌های نظامی مستند به بخشنامه ستاد کل نیروهای مسلح به شماره ۱۸/۲۵/۷۰۵/م/۴/ن مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۳ اشاره نمود، ولی آنچه مهم‌تر به نظر می‌آید، مطالبات غیرمنطقی و زیاده‌خواهانه طیف کوچکی از فرقه بوده که توسط افراطیون مطرح شده و از نظر قانونی و منطقی نیز غیر قابل توجه به

نظر می‌رسد، از جمله تقاضای رسمیت یافتن فرقه به‌عنوان یک اقلیت دینی و مذهبی در قانون اساسی و یا دارا بودن نماینده مستقل و اهل حقی در مجلس شورای اسلامی که صدای این مطالبه جمعیت محدود، زمانی که بر جامعه اکثریت اهل حق طنین‌انداز شود، می‌تواند بر قشر جوان و نوجوان فرقه - که بنا به شرایط اجتماعی دوران معاصر، در حاله‌ای از تردید به سر می‌برد- مؤثر واقع شده و با تغییرات ماهیتی در درون فرقه، آسیبی عمیق به حساب آید.

نتیجه اینکه مدیریت جامع فرقه با هدف حذف آسیب‌ها و تبدیل آن به فرصت، برای جامعه سنتی اهل حق و حاکمیت اهمیت زیادی دارد. ارتقای ظرفیت‌های موجود از طریق رفع زمینه‌های سوءاستفاده بیگانگان و محدودسازی فعالیت‌های غیر قانونی افراطیون مهم به نظر می‌رسد. برای رسیدن به این موفقیت، حاکمیت باید ضمن

الف: حمایت از بزرگان فرقه؛

ب: خطوط قرمز را نیز به افراطیون گوشزد نماید.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم
- اسفندیاری اسکندر (۱۳۷۴)، پژوهشی درباره طوایف و غلات، تهران، سازمان تبلیغات.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۳)، اقلیت‌گرایی دینی، تهران، تمدن ایرانی.
- ایوانف، و (۱۳۳۸)، مجموعه رسائل اهل حق، تهران.
- آریا، غلامعلی (۱۳۸۲)، تاریخ فرق اسلامی و مذاهب کلامی، تهران، پایا.
- بارکر الین و ملتون گوردون (۲۰۰۲)، ادیان جدید، مجله هفت آسمان، شماره ۱۵، فصل پاییز.
- برنجکار، رضا (۱۳۷۸) آشنایی با فرق و مذاهب اسلامی، تهران، طه.
- بوزان باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بهرامی، ایرج (۱۳۷۷)، اسطوره اهل حق، تهران، آتیه.
- بیرو، آلن (۱۳۷۰)، فرهنگ علوم اجتماعی، تهران، کیهان.
- تابنده، سلطان‌حسین (۱۳۸۹)، رساله رفع شبهات، تهران، حقیقت.
- تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۹۱)، بازشناسی تحلیلی نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، علم.
- جیحون‌آبادی، نعمت‌الله (۱۳۷۳)، حق‌الحقایق، تهران، جیحون.
- چشمه‌نور، مرتضی و پوریانی، جابر (۱۳۹۳)، در قلمرو تاریکی، تهران، صیاد شیرازی.
- چهاردهی، نورالدین (۱۳۶۶)، داعیان پیامبری و خدائی تهران: فتحی
- حمیدیه، بهزاد (۱۳۸۴)، ایران و رشد دین‌نماهای جدید، کتاب نقد شماره ۳۵، فصل تابستان.
- خدابنده، عبدالله (۱۳۸۲)، شناخت فرقه اهل حق، تهران، امیرکبیر.
- خمینی، حسن (۱۳۹۰)، فرهنگ جامع فرق اسلامی، تهران، اطلاعات.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۶)، اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی، تهران، نگاه دانش.
- خواجه‌الدین، محمدعلی (۱۳۶۲)، سرسپردگان، تهران، منوچهری.
- داداشی آذر رسول (۱۳۹۱)، آشنایی با فرق و ادیان، تهران، سازمان حراست کل کشور.
- روحانی، کمال (۱۳۸۵)، تاریخ جامع تصوف کردستان، تهران، سامرند.
- ساروخانی باقر (۱۳۷۰)، دائرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران، کیهان.
- سلطانی، محمدعلی (۱۳۸۸)، حریم حق، تهران، سها.
- سیدین، علی (۱۳۸۷)، پشمینه پوشان، تهران، نی.
- سینگر، مارگارت تالر (۲۰۰۳)، فرقه‌ها در میان ما، [ابراهیم خدابنده (۱۳۸۸)]، اصفهان، دانشگاه اصفهان.
- شعبانی سارویی، رمضان (۱۳۸۷)، جریان‌شناسی، تهران، فرهنگیان.
- شکر، مرتضی (۱۳۹۳)، علویان ترکیه از گذشته تاکنون، تهران، خبرگزاری فارس
- صاحب‌جمع، حمید (۱۳۴۷)، خودکشی، تهران، اشرفی.

- صفی زاده، صدیق (۱۳۶۱)، بزرگان یارسان، تهران، عطایی.
- صفی زاده، صدیق (۱۳۷۵) نامه سرانجام، تهران، هیرمند.
- عبدالله خانی، علی (۱۳۸۹)، پژوهش و تحقیق، امنیت نرم، تهران، مؤسسه ابرار معاصر.
- کافی، محمدمهدی (۱۳۹۰)، قبیله حبله، تهران، علیون.
- لیتتون، رالف (۱۹۵۸)، سیر تمدن، مترجم پرویز مرزبان، تهران، دانش.
- مالرب، میشل (۱۳۸۵)، انسان و ادیان، نقش دین در زندگی فردی و اجتماعی، تهران، نی.
- محمدی، محمد (۱۳۸۴)، اهل حق، تاریخچه، عقاید و فقه، تهران، پازینه.
- مردانی، محمد (۱۳۷۷)، سیری کوتاه در مرام اهل حق، قم، حریم اسلام.
- مشکور، محمد جواد (۱۳۶۸)، فرهنگ فرق اسلامی، مشهد، آستان قدس.
- معین، محمد (۱۳۷۵)، فرهنگ معین، جلد دوم، تهران، امیرکبیر.
- مقصودی، فریبا (۱۳۷۴)، آداب آل حق، تهران، سها.
- ملتون گوردون (۱۳۸۵)، ادیان جایگزین نوین در مغرب زمین، [عبدالرحیم گواهی] قم، بوستان کتاب.
- نگارش، حمید (۱۳۹۰)، فرقه‌های نوظهور، قم، پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
- نیکلسن، را.ا (۱۳۴۱)، اسلام و تصوف، تهران، زوار.
- ولایی، مرتضی (۱۳۷۳)، اهل حق چه می‌گویند؟ تهران، گلشن.
- همتی همایون (۱۳۸۹)، فرقه‌های عصر جدید، کیهان فرهنگی، شماره ۲۸۴.
- همیلتون، ملکم (۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی دین، مترجم: محسن ثلاثی، تهران، ثالث.
- سجادی، جعفر (۱۳۷۳)، فرهنگ معارف اسلامی، تهران، کومش.

ب. مقالات - فصل نامه

- مؤسسه روشنگر (پاییز ۱۳۹۶)، فصلنامه تخصصی فرق و ادیان، تهران، شماره ۷۴.
- معرفت (۱۳۸۴)، پیدایش فرقه‌گرایی در سازمان‌های دینی، جعفریان، مجید، شماره ۹۱.
- عقل و دین (۱۳۹۳)، افراط‌گرایی نقطه مقابل عقلانیت و شریعت، بهشتی، احمد، شماره ۱۱.

ج. مصاحبه‌ها

- مختاری مرتضی (فروردین ۱۳۹۴ الی آبان ۱۳۹۸)، مصاحبه با: حسنی، قاسم؛ مزینانی، هادی؛ علوی، علی؛ اسلامی، علی؛ آقایان، یونس؛ مشعشی، فرخ؛ حسینی، احمد؛ آذری، رسول؛ رضائیان، محمد؛ مشعشی، داریوش؛ خاموشی، رضا، موسوی، محمد؛ بیات، قاسم؛ یاری، ابوالحسن؛ سماوات، احمد؛ مرادی، اسد؛ رضوی، کرمعلی؛ سیفی، عطا؛ علوی، مجتبی؛ مقدم، علی؛ مسلمان، معراج؛ عزیزی، مالک؛ خلیق، علی؛ شهبازی، مرتضی؛ حسن زاده، سیروس؛ حکمعلی، پرچم و محمدی، شکرعلی.

د. منابع اینترنتی

• خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران.

- t.me/hanayar7
- www.asoyroj.com
- www.IranWir.com
- www.Infosufi.com
- www.anfpersian.com
- www.bbc.com
- www.feraghvaadyan.com
- www.hra.news.org
- www.iranfree.net
- www.Iranhrdc.org
- www.kurdane.com
- www.kurdistanhumanrights.net
- www.kurdistanmedia.com
- www.kurdpa.net
- www.Majzooban.org
- www.melliun.org
- www.mukriannews.org
- www.news.kodoom.com
- www.nnsroj.com
- www.wordpress.com
- www.yarikurd.net
- www.yarsanmedia.org
- www.YarsanVoice